

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
Центр соціально-політичних досліджень

ГРАНІ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ І
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ АЛЬМАНАХ

№ 11/2 (127) Листопад 2015

ІСТОРІЯ
ФІЛОСОФІЯ

Видається з вересня 1998 року
Періодичність: 12 разів на рік

Дніпропетровськ
2015

ГРАНІ

Свідоцтво КВ № 19758 - 9558 ПР
від 19.03.13

ISSN 2077-1800

Постановами президії ВАК України альманах внесено до переліку наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт з:

- історичних наук

(протокол №1-05/1 від 10.02.10).

- філософських наук

(протокол №1-05/3 від 14.04.10).

Друкується за рішенням Вченої ради Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 04 від 29.10.15).

Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів. Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора).

Редакційна колегія може не поділяти світоглядних переконань авторів і не несе відповідальності за надану ними інформацію.

Передрук - тільки з дозволу редакції.

АДРЕСА ВИДАВЦЯ ТА РЕДАКЦІЇ:

Видавництво «Грані»

вул. Чкалова, 25, Дніпропетровськ,
Україна, 49000

+38(056)744-38-35

almagrani@i.ua, www.grani.org.ua

ДРУК:

ПП Тремпольцев

вул. Мирна, 21, Дніпропетровськ,
Україна, 49066

© «ГРАНІ»

РЕДАКЦІЯ

Головний редактор:

Квітка С.А.

Заступники головного редактора:

Шевцов С.В., Кривошеїн В.В., Шляхов О.Б., Колесников К.М.

Випускний редактор:

Яценко Н.Ю.

Комп'ютерне макетування:

Осипова А.Ю.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Іваненко В.В.

д.і.н., проф., акад. Укр. академії іст. наук

Венгер Н.В.

д.і.н., проф.

Висоцький О.Ю.

д.п.н., проф.

Вятр Єжі

д.п.н., проф. (Польща)

Гнатенко П.І.

д.філос.н., проф., член-кор. Національної академії пед. наук України

Городяненко В.Г.

д.і.н., проф.

Жук С.І.

д.і.н., проф. (США)

Катаєв С.Л.

д.соціол.н., проф.

Кирилюк Ф.М.

д.філос.н., проф., акад. Укр. академії політ. наук

Корх О.М.

д.філос.н., проф.

Кривошеїн В.В.

д.п.н., проф.

Лісеєнко О.В.

д.соціол.н., проф.

Лобанова А.С.

д.соціол.н., проф.

Нікілєв О.Ф.

д.і.н., проф.

Окороков В.Б.

д.філос.н., проф.

Осетрова О.О.

д.філос.н., проф.

Побочий І.А.

д.п.н., проф.

Пронякін В.І.

д.філос.н., проф.

Робертс Кен

д.соціол.н., проф. (Великобританія)

Світленко С.І.

д.і.н., проф.

Святець Ю.А.

д.і.н., проф.

Сергєєв В.С.

д.п.н., проф.

Суїменко Є.І.

д.філос.н., проф.

Сурмін Ю.П.

д.соціол.н., проф., акад. Укр. академії політ. наук

Схюрман Паул

д.філос.н. (Нідерланди)

Третьак О.А.

д.п.н., проф.

Токовенко О.С.

д.філос.н., проф., акад. Укр. академії політ. наук

Тулиця О.Л.

д.п.н., проф.

Удод О.А.

д.і.н., проф.

Хейнмаа Сара

д.філос.н., проф. (Фінляндія)

Хижняк Л.М.

д.соціол.н., проф.

Хміль В.В.

д.філос.н., проф.

Шабанова Ю.О.

д.філос.н., проф.

Шевцов С.В.

д.філос.н., проф.

Шляхов О.Б.

д.і.н., проф.

Щудло С.А.

д.соціол.н., проф.

Юрченко С.В.

д.п.н., проф.

Якунін В.К.

д.і.н., проф.

ФІЛОСОФІЯ

Богатая Л.Н. Лингвоэстетика в контексте представлений о гуманитарной сложности	6
Мелещук А.А. Співвідношення історіософії Костянтина Леонтьєва і слов'янофілів	12
Коробкіна Т. В. Холістичний підхід до вивчення філософії релігії	16
Лісіцин В.В. Соціально-філософське поняття політичної справедливості	20
Петренко Д.В. Стратегии власти / знания и «диалектика» сопротивления	26
Малецька І.В. Розвиток художньо-творчих умінь студентів у позааудиторний час	31
Содомора П.А. Співвідношення людини та спільноти у схоластичній філософії	36
Горбань Р.А. Магія як форма реалізації сакрального в етнічному світогляді	41
Карпенко А.О. Історіографія гайдеггерознавства: світовий та вітчизняний контексти	46
Качур К.Л. Сім'я як філософсько-антропологічний феномен: аналіз підходів та методологій досліджень	54
Богород А.В. Танець як феномен людського духу	58
Решетнева Ю.Ю. Справедливость и равенство в концепциях Джона Роулза	65
Крат Е.М. Проблема морали человека в философских построениях Платона	69
Дьяченко Т.И. Постструктурализм: семиотическая деконструкция самоидентичности	74
Зімарьова Ю.В. Антропологія як концепт філософії Просвітництва	79

ІСТОРІЯ

Годлевська В.Ю. Патріотизм у розумінні сучасної студентської молоді	83
Попов В.Ж. Надання комунальних послуг населенню в умовах занепаду міського господарства України у 1918-1920 рр.	87
Радько П.Г. Вивчення державотворчих традицій у курсах гуманітарних дисциплін у контексті поглядів В'ячеслава Липинського	92
Тарасенко О.О. Спогади Миколи Костомарова (школа істориків Університету Св. Володимира)	97
Шульга В.П. Науково-освітня діяльність Гори-Горецького землеробського училища для забезпечення аграрної галузі	103
Чепурда Г.М. «Великий план перетворення природи»: історичний аналіз заходів та методів проведення	106
Матухно Ю.О. Революційне свято як інструмент ідеологічного впливу на радянське суспільство в 1920-х рр. (на прикладі святкування дня Жовтневої революції)	114
Рискаль М.О. Участь радіоелектронних підприємств Української РСР у задоволенні соціально-культурних потреб населення (1950 – 1980 рр.)	119
Мітягін О.О. Боротьба з партизанським рухом Опору, як складова охорона тилу Вермахту на окупованій території України у 1941-1944рр.	124

GRANI

№ 11/2 (127) NOVEMBER 2015
Scientific-theoretical and
social-political almanac

Published from September 1998
Certificate KB № 19758 - 9558 IIP
from 19.03.13
ISSN 2077-1800
FOUNDERS:

The Oles Honchar Dnepropetrovsk
national university,
Dnepropetrovsk regional institute of
public administration, the National
academy of public administration,
office of the President of Ukraine,
Centre of sociopolitical research
PERIODICITY: 12 times on a year

By Decrees of the Presidium of HAC
of Ukraine the almanac was included
in the list of scientific editions, which
can publish the main results of the-

ses:
- historical sciences (the protocol
№ 1-05/1 of 10/02/10),
- philosophical sciences (the protocol
№ 1-05/3 of 04/14/10).

Published by the decision of the Aca-
demic council of The Oles Honchar
Dnepropetrovsk national university
(protocol № 04 dated 29.10.15).

The authors are responsible for the
content, the accuracy of the facts,
quotes, numbers and names. The
editors reserve the right for a little
change and reduction, as well as liter-
ary fix articles (with preservation of
the main conclusions and style of the
author).

Editorial Board has the right not to
share the philosophical beliefs of the
authors and are not responsible for
the information they provided.

Reprinting - with the editorial's per-
mission strictly.

ADDRESS OF THE PUBLISHER AND
EDITORIAL: Publishing house «Grani»
25, Chkalov Street, Dnepropetrovsk,
Ukraine, 49000
Tel.: +38(056)744-38-35
almagrani@i.ua, www.grani.org.ua

PRINT:

PE Trempoltsev
21, Mirna Street, Dnepropetrovsk,
Ukraine, 49066

© «GRANI»

EDITORIAL

Editor in Chief:

Kvitka S.A.

Deputy Editor in Chief:

Shlyakhov O.B., Shevtsov S.V., Krivoshein V.V., Kolesnikov K.M.

Managing Editor:

Yatsenko N.Yu.

Computer modeling:

Osyпова A.Yu.

EDITORIAL BOARD

Ivanenko V.V.	Full Prof. Dr., academician of the ukrainian academy of historical sciences
Wenger N.V.	Full Prof. Dr.
Vysotsky O.Yu.	Full Prof. Dr.
Vyatr Ezhi	Full Prof. Dr. (Poland)
Gnatenko P.I.	Full Prof. Dr., member of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine
Gorodyanenko V.G.	Full Prof. Dr.
Zhuk S.I.	Full Prof. Dr. (USA)
Kataev S.L.	Full Prof. Dr.
Kyrylyuk F.M.	Full Prof. Dr., academician of the ukrainian academy of political science
Korh A.M.	Full Prof. Dr.
Kryvoshein V.V.	Full Prof. Dr.
Liseyenko O.V.	Full Prof. Dr.
Lobanova A.S.	Full Prof. Dr.
Okorokov V.B.	Full Prof. Dr.
Nikilev A.F.	Full Prof. Dr.
Osetrova O.O.	Full Prof. Dr.
Pobochyj I.A.	Full Prof. Dr.
Pronyakin V.I.	Full Prof. Dr.
Roberts Ken	Full Prof. Dr. (United Kingdom)
Svitlenko S.I.	Full Prof. Dr.
Svyatets' Yu.A.	Full Prof. Dr.
Syergyeyev V.S.	Full Prof. Dr.
Suimenko E.I.	Full Prof. Dr.
Surmin Yu.P.	Full Prof. Dr., academician of the ukrainian academy of political science
Schuurman Paul	Full Prof. Dr. (Netherlands)
Tretyak O.A.	Full Prof. Dr.
Tokovenko O.S.	Full Prof. Dr., academician of the ukrainian academy of political science
Tupytsya O.L.	Full Prof. Dr.
Udod O.A.	Full Prof. Dr.
Heinamaa Sara	Full Prof. Dr. (Finland)
Khyzhnyak L.M.	Full Prof. Dr.
Hmil' V.V.	Full Prof. Dr.
Shabanova Yu.O.	Full Prof. Dr.
Shevtsov S.V.	Full Prof. Dr.
Shlyakhov O.B.	Full Prof. Dr.
Shchudlo S.A.	Full Prof. Dr.
Yurchenko S.V.	Full Prof. Dr.
Yakunin V.K.	Full Prof. Dr.

PHILOSOPHY

Bogataya L.N. The lingvoestetiks in the context of the humanitarian complexity	6
Meleschuk A.A. Correlation historiosophy the Konstantin Leontiev and slavophils	12
Korobkina T.V. Holistic approach to studying philosophy of religion	16
Lisitsyn V.V. Socio-philosophical concept of political justice	20
Petrenko D.V. The strategies of knowledge / power and «dialectic» of resentment	26
Malecka I.V. Development artistic and creative skills of students in extracurricular time	31
Sodomora P.A. The relation of human and society in scholastic philosophy	36
Horban R.A. Magic as a form of realization of the sacral in the ethnic worldview	41
Karpenko A.O. Historiography of heidegger studies: the world and domestic contexts	46
Kachur K.L. The family as a philosophical and anthropological phenomenon: approaches and methodologies research	54
Bogorod A.V. Dance as phenomenon of human spirit	58
Reshetnova Iu.Iu. Justice and equality in the concepts of John Rawls	65
Krat E.M. The problem of morality in Plato's philosophical discourse	69
Diachenko T.I. Poststructuralism: semiotic deconstruction of self-identity	74
Zimaryova Ju.V. Anthropology as the concept of the Enlightenment philosophy	79

HISTORY

Godlevska V.Yu. Patriotism understanding of modern students	83
Popov V. Zh. Provision of public services in terms of decline of municipal economy in Ukraine in 1918-1920	87
Radko P.G. The learning of the state building traditions at the lessons in the humanities in the context of the views of Vjyatsheslav Lypynskyj	92
Tarasenko O.O. Mykola Kostomarov memories (school of historians of St.Volodymyr university)	97
Shulga V.P. Scientific and educational work of Hory-Horezkiy agricultural school for support the agricultural sector	103
Chepurda G.M. «Great plan of nature transformation»: historic analysis of measures and realization methods	106
Matuhno Yu.O. Revolutionary holiday as a tool of ideological influence on Soviet society in 1920-th (for example, the celebration of the October revolution)	114
Ryskal M.O. The participation of radio-electronic enterprises in meeting the social and cultural needs of ukrainian population (1950–1980 years)	119
Mitiahin O.O. Fighting against guerrilla Resistance movement as a part of the rear guard of the Wehrmacht in the occupied territory of Ukraine in 1941-1944 years	124

УДК 94(477-25):378 «18»

Спогади Миколи Костомарова (школа істориків Університету Св. Володимира)

О.О. ТАРАСЕНКО

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
E-mail: Olgatarasenko@ukr.net

Авторське резюме

У статті проаналізовано спогади відомого українського і російського вченого, історика, публіциста, поета-романтика, мислителя, громадського діяча, одного з лідерів товариства Кирила і Мефодія, професора Університету Св. Володимира Миколи Івановича Костомарова (1817-1885) під час його праці в Університеті Св. Володимира із серпня 1846 по березень 1847 під час київського періоду (1844-1847) його життя. У спогадах, які він залишив у своїй автобіографії, Микола Костомаров згадував викладачів, студентів, дав характеристику атмосфери університету в цілому. Відзначено, що Університет Св. Володимира високо оцінив наукові досягнення Миколи Костомарова: у 1864 році визнав його доктором історії та у 1884 році обрав своїм почесним членом. Обґрунтовано, що саме у стінах Університету Св. Володимира розпочалося становлення Миколи Костомарова як університетського викладача та науковця, було сформовано спрямування його життєвого шляху як громадянина, історика та вченого. Сам Микола Костомаров вважав київський період свого життя і працю в Університеті Св. Володимира найщасливішими і найяскравішими моментами свого життя. Спогади Миколи Костомарова про викладачів, студентів та атмосферу Університету Св. Володимира загалом дозволили відчутти епоху і людей, які в ній жили та глибше зрозуміти людину, причетну до формування школи істориків Університету Св. Володимира XIX століття, в якій він займає одне з найпочесніших місць.

Ключові слова: Костомаров Микола Іванович, Київ, середина XIX ст., Університет Св. Володимира, школа істориків Університету Св. Володимира, спогади, автобіографія.

Mykola Kostomarov memories (school of historians of St. Volodymyr university)

О.О. ТАРАСЕНКО

Borys Grinchenko Kyiv university, Kyiv, Ukraine, E-mail: Olgatarasenko@ukr.net

Abstract

The memories of famous Ukrainian and Russian historian, scientist, publicist, romantic poet, thinker and public figure, one of the leaders of Cyril and Methodius Society, professor of St. Volodymyr University Mykola Ivanovych Kostomarov (1817-1885) during his work at St. Volodymyr University from August 1846 till March 1847 in Kyiv period (1844-1847) of his life analyzed in the article. In the memories, which he wrote in his autobiography, Mykola Kostomarov remembered teachers and students, described the atmosphere of the University in the whole. It is accentuated that St. Volodymyr University appreciated Mykola Kostomarov scientific achievements: it recognized him as a doctor of history in 1864 and chose him as a honorary member in 1884. It is proved that during work in St. Volodymyr University started the formation of Mykola Kostomarov personality as a university lecturer and a researcher, and was formed the direction of his whole life as a citizen, a historian and a scientist. Mykola Kostomarov considered himself the Kyiv period of his life, the period of work at the St. Volodymyr University, as the happiest and brightest moments of his life. Mykola Ivanovych Kostomarov memories allowed feel the epoch and the people who lived in it and more deeply understand the person who was forming the School of Historians of St. Volodymyr University and occupied one of the most honorable places among its the representatives.

Keywords: Kostomarov Mykola Ivanovych, Kyiv, the middle of the XIX century, St. Volodymyr University, School of historians of St. Volodymyr University, memoirs, autobiography.

Постановка проблеми. Микола Іванович Костомаров обіймає одне із найпочесніших місць серед представників школи істориків Університету Св. Володимира, в стінах якого розпочалося його становлення як університетського викладача і науковця.

Вважаємо, що саме у київський період (1844 – 1847 рр.) життя та діяльності Миколи Костомарова було сформовано спрямування всього його подальшого життєвого шляху як громадянина, історика та вченого. Київський період професури (серпень 1846 р. – березень 1847 р.) Микола Костомаров вважав одним із самих світлих та щасливих у своєму житті.

Актуальність дослідження полягає у пошуків Миколи Костомарова через вивчення його спогадів про роботу в Університеті Св. Володимира із серпня 1846 р. і до 30 березня 1847 р., арешту у справі Кирило-Мефодіївського товариства [2]. Університет Св. Володимира, в якому видатний історик розпочав свою викладацьку та наукову діяльність, першим відзначив його вчені заслуги: у 1864 р. визнав Миколу Івановича Костомарова доктором історії, а святкуючи п'ятдесятиріччя свого існування у 1884 році обрав почесним членом.

Мета дослідження: проаналізувати спогади Миколи Костомарова за серпень 1846 р. – бере-

© О.О. Тарасенко, 2015

зень 1847 р. – під час праці в Університеті Св. Володимира про викладачів, студентів та атмосферу університету і глибше зрозуміти людину, яка була причетна до формування школи істориків Університету Св. Володимира ХІХ століття.

Аналіз досліджень і публікацій. Особистість Миколи Івановича Костомарова, видатного українського і російського історика, публіциста, поета-романтика, мислителя, громадського діяча, одного із керівників Кирило-Мефодіївського товариства, його громадсько-політичну діяльність та наукову спадщину вивчали, вивчають і будуть вивчати багато поколінь істориків. Серед чималої наукової літератури виділимо статтю в ювілейному виданні «Биографического словаря профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834 – 1884)» [1, с. 283-297] та статтю у серії «Незабутні постаті» авторського колективу Київського національного університету імені Тараса Шевченка [3, с.191-192].

Серед дослідників життєвого та наукового шляху Миколи Івановича Костомарова відзначимо праці Юрія Анатолійовича Пінчука [5, 6], який присвятив дослідженню життя та наукової спадщини історика все своє наукове життя і започаткував напрямок костомарознавства в українській історіографії. У 1992 р. до 175-річчя з дня народження М.І. Костомарова Ю.А. Пінчук охарактеризував київський період (1844 – 1847 рр.) його життя та діяльності в цілому, викладацьку діяльність та роль як ученого і політика –лідера Кирило-Мефодіївського товариства, розповів про кохання, яке залишило глибокий слід у житті історика, адже Миколу Костомарова заарештували саме у той день, коли він збирався одружитися [7].

Спогади Миколи Костомарова, які він залишив у своїй автобіографії, є цінним джерелом для вивчення його викладацької та наукової діяльності в Університеті Св. Володимира протягом серпня 1846 р. – березня 1847 р. [4, с. 705-721]. Він пригадує викладачів, студентів, характеризує атмосферу Університету Св. Володимира.

Автор статті у 1995 р. розглянула викладацьку та наукову діяльність історика в контексті становлення та розвитку історичної освіти та науки в Університеті Св. Володимира в ХІХ ст. [8], пошанувала ученого у 2010 р. в дослідженні до 175-річного ювілею Київського університету [9] та у 2011 р., висвітлюючи діяльність учених Університету Св. Володимира в Київській археографічній комісії у 50–80-х роках ХІХ ст. [10].

Окремого дослідження, яке аналізує спогади Миколи Костомарова про період його викладання в Університеті Св. Володимира, в історичній літературі на сьогодні немає.

Виклад основного матеріалу. Історико-філологічне відділення Імператорського Університету Св. Володимира за спеціально розробленим для нього тимчасовим статутом 1833 р. мало спільну кафедру всесвітньої та російської

історій і статистики. Втім перші два роки після відкриття університету російську історію не викладали, її вивчення планували розпочати на старших курсах – третьому та четвертому [8, с.24]. У 1842 р., коли був прийнятий новий статут Університету Св. Володимира, було утворено окрему кафедру російської історії, на якій за штатним розкладом мав викладати один професор [8, с.21; 9, с.11]. У 1838–1844 рр. Василь Федорович Домбровський [8, с.25; 11] розпочав викладати російську історію в Університеті Св. Володимира. Але восени 1844 р. через хворобу, а потім передчасну смерть В. Ф. Домбровського викладання російської історії в університеті припинилося.

Запропонована міністром народної освіти кандидатура нового викладача – магістра російської історії М. І. Костомарова 2 листопада 1844 р. була забалотована Радою університету. Проте 31 липня 1845 р. історик був переведений із рівненської гімназії до Києва на посаду старшого вчителя історії у першу Київську гімназію [7, с.4].

У третьому розділі своєї автобіографії Микола Костомаров поділився спогадами про київський період професури в Університеті Св. Володимира: «В конце мая [1846 р. – О.Т.] меня известили, что университет Св. Владимира желает избрать меня в преподаватели русской истории вместо недавно умершего Домбровского, но с тем, чтобы я прочитал в совете пробную лекцию...» [4, с.476].

Історик пригадував: «4 июня меня пригласили в заседание совета и предложили мне прочитать лекцию о том, с какого времени следует начинать русскую историю. Я прочитал. Содержание моей лекции основывалось на том, что история русская есть история славянского племени, живущего в России, и потому начинать ее надобно с тех времен, в которые являются признаки поселения славян на русском материке. [...] Лекция моя вышла настолько богата сведениями, сколько и примерами свидетельств, приводимых мною в подлинниках: она произвела самое хорошее впечатление» [4, с.476].

Попечитель Київського учбового округу О. С. Траскін відзначав, що пробна лекція М. І. Костомарова «Изложение истории русских славян от древних времен до создания Гуннского государства» переконала у великому обсязі історичних знань лектора, у вірності його поглядів на факти, глибині розуміння та самостійності міркувань, чудовій здібності висловлювати свої думки чітко, послідовно, ясно [7, с.6].

Микола Костомаров згадував: «По удалении моем из зала совета произведена была баллотировка, [...] я был принят единогласно и не оказалось ни одного голоса, противного моему избранию. То был один из самых светлых и памятных дней моей жизни. Университетская кафедра давно уже для меня была желанною целью, ко-

торой достижения, однако, я не надеялся так скоро» [4, с.476].

У другій половині серпня 1846 р. М. І. Костомаров «был приглашен читать вступительную лекцию в университете. Моя первая лекция прошла как нельзя лучше; слушателей было огромное число, и кроме того ее посетили несколько профессоров университета» [4, с.476].

Микола Іванович Костомаров неодноразово наголошував, що київський період професури був одним із самих світлих і щасливих у його житті: «Так началась моя кратковременная профессорская карьера. С тех пор я начал жить в совершенном уединении, погрузившись в занятия историей; время мое поглощалось писанием лекций по русской истории, которых надобно было каждую неделю приготовить четыре. Кроме того я иногда принимался за Богдана Хмельницкого, дополняя написанное мною некоторыми источниками, отысканными в университетской библиотеке. Потом я принялся писать «Славянскую мифологию», что, впрочем, было частью читаемых мною лекций» [4, с.476].

У додатку до звіту університету за 1846–1847 навчальний рік знаходимо звіт Миколи Костомарова за перше півріччя, датований 11 груднем 1846 р.: «После назначения преподавателем русской истории в императорский университет Св. Владимира только в августе 1846, я исключительно посвятил свои занятия составлению лекций, из которых прочитанные о языческом периоде российской истории будут напечатаны и в начале будущего 1847 выйдут отдельным произведением. Кроме того, я, по поручению Киевской археографической комиссии, готовил к печати летопись Величка, которая относилась к истории Гетманщины, ко времени Богдана Хмельницкого» [8, с.26].

У своїй автобіографії М. І. Костомаров відзначав: «В кругу профессорском я вообще мало вращался, будучи сильно поглощен кабинетною деятельностью» [4, с.477].

Історик згадував із повагою про Івана Яковича Нейкирха, професора грецької мови і словесності [1, с.476-488]: «Профессор Нейкирхе [...] вечно преданный науке, честный человек и чрезвычайно строгий ценитель студентских дарований и успехов. Студенты, занимавшиеся его предметом, очень уважали эту личность» [4, с. 477].

Пригадував Микола Іванович і Олексія Івановича Ставровського [1, с. 619-622]: «Профессор всеобщей истории Ставровский был человек, обладавший большою памятью, но почти не знакомивший своих слушателей с современными способами обработки истории и критикой источников; в его преподавании, как замечали студенты, слышалось что-то семинарское» [4, с.477].

Згадував Ореста Марковича Новицького [1, с.489-528]: «Профессор философии Новицкий

пользовался между студентами хорошою репутацией знатока своего предмета и способного преподавателя сведений» [4, с.477].

Споминав Микола Костомаров і Михайла Олександровича Максимовича [1, с. 379-397]: «Бывший профессор русской словесности М.А. Максимович в то время уже выбыл из университета, но, живя в своем хуторе близ Золотоноши, часто приезжал в Киев, где виделся со мною. Это был человек [...] очень умный и беспристрастный в тех частях, которые были ему хорошо знакомы. Беседы с ним были вообще приятны... » [4, с.477]. Про Миколу Дмитровича Іванишева [1, с.207-224] Микола Костомаров писав: «В юридическом факультете видное место занимал Иванишев, впрочем, не столько по преподаванию, сколько по издательской своей деятельности, так как он занимался редакцией письменных памятников, которые начала печатать Временная комиссия для разбора актов, учрежденная в Киеве при генерал-губернаторе, которой членом сделан был и я, взявши на себя издание летописей Величка» [4, с.478].

Охарактеризував Микола Костомаров і тогочасне студентство: «Студенты по своему настроению резко выделялись в две партии: русскую и польскую. Симптомы национальной враждебности, которые так резко отличали Киевский университет впоследствии, тогда еще были в зародыше или по крайней мере не смели проявляться слишком рельефно при зорком наблюдении генерал-губернатора Д. Г. Бибикова» [4, с.478].

Микола Костомаров споминав, що якимось «этот генерал-губернатор [...] объявил, что до него дошли слухи о тайных собраниях студентов, дерзающих обсуждать политические вопросы, и по этому поводу делал угрозы, что если он еще услышит что-либо подобное, то по данному ему от государя праву закроет университет, а виновных разошлет в ссылку» [4, с.478]. Генерал-губернатор «шутя советовал студентам вместо политических вопросов заниматься лучше женщинами и кутежами, и что за это он не будет никого преследовать. Эту милую шутку, выраженную, правда сказать, довольно цинически, университетская молодежь приняла вовсе не так сочувственно, как, по-видимому, ожидал оратор; напротив, когда студенты расходились по домам, то я слышал между ними замечания о совершенной непристойности такой выходки из уст начальника края в стенах высшего учебного заведения», – пригадував Микола Костомаров [4, с.478].

Історик ділився цікавими думками щодо заходів влади відносно русифікації: «Тогдашнее стремление правительственных элементов к обрусению края произвело то, что поляки не смели себя называть поляками, а называли католиками, что выходило забавно: слово «католики» в Киевском крае теряло свое повсеместное значение вероисповедания и стало означать

как бы какую-то национальность; но, отличая себя католиком, поляк, однако, ни за что бы не назвал себя русским, потому что в этом крае и слово «русский», наоборот, перешло как бы в значение вероисповедания. Этим, собственно, только и ограничивалось тогдашнее обрусение» [4, с.478].

Микола Костомаров відзначав: «Поляки все-таки исключительно говорили по-польски и не хотели знать по-русски; приобретая знание русского языка поневоле в училище, поляк считал как бы нравственною необходимостью скорее забыть его. Интеллигентный язык во всем крае был исключительно польский, и даже крестьяне поневоле должны были усваивать его. Иначе и быть не могло там, где огромная масса малорусского православного народа оставалась в порабощении у польских панов-католиков и где самый закон империи давал последним столько прав над первыми» [4, с.478].

Переказував Микола Костомаров свої спостереження про кращу підготовку польського студентства: «Судя по экзаменам как вступительным, так и переводным, я имел случай вывести заключение, что поляки вступали в университет с лучшей подготовкой, чем русские, и это зависело уже не от школьного учения, а от первоначального домашнего воспитания. Малорусское юношество, уроженцы левой стороны Днепра, за исключением немногих, одаренных особыми выдающимися талантами, отличались какою-то туповатостью, ленью и апатией к умственному труду» [4, с.479].

Помічав Микола Костомаров і стосунки між викладачами та студентами: «Между профессорами и студентами также мало было интимного сближения, да и начальство, видимо, не желало его, а поддерживало в профессорах потребность держать себя с начальническим тоном» [4, с.479].

Вчений пригадував, що він отримав зауваження через дружельюбне ставлення до студентів: «Были даже примеры, что профессорам делались замечания, что они обращаются запанибрата со студентами, указывалось профессорам, что этим они роняют свое достоинство. Такое замечание получил и я вследствие того, что начал приглашать к себе по вечерам студентов, в которых замечал особую склонность к читаемому мною предмету» [4, с.479].

«Причиной тому был господствующий тогда дух субординации и боязнь возникновения политического вольнодумства, которое, как полагали начальствующие лица, могло явиться в молодежи, близко познакомившейся с духом и задушевными идеями своих наставников», – висновував історик [4, с.479].

Микола Костомаров узагальнював: «Понятно, что при таком натянутом отношении между профессорами и студентами нельзя было ожидать никакого утешительного влияния настав-

ников на учащихся. Профессор довольствовался тем, что отбарабанил свою лекцию, мало обращая внимания, как легла на душу слушателей эта лекция и что она пробудила в их сердце и уме, а студент считал себя выполнившим свою обязанность тем, что вызубрил записанную им профессорскую лекцию и буквально проговорил ее на экзамене или на репетиции. Таким образом, из этого очерка духа, господствовавшего в университете того времени, даже и при некоторых профессорах, отличавшихся дарованием и преданных науке, не могло возникнуть ничего живого и богатого задатками для будущего» [4, с.479].

Висновки. Після арешту Миколи Івановича Костомарова на вакантну кафедру російської історії Університету Св. Володимира був запрошений Платон Васильович Павлов (1823–1895) [1, с.533–537; 12]. Він пропрацював на кафедрі протягом дванадцяти років, створив свою наукову школу, яскравим представником якої став його учень, згодом професор Університету Св. Володимира Іван Васильович Лашнюков (1823–1869) [1, с. 357–365; 13]. Майже одночасно на кафедрі разом із професором Лашнюковим розпочав свою багатолітню плідну працю Володимир Степанович Іконников (1841–1923) [1, с. 228–234; 8; 9; 14], а після передчасної смерті Івана Васильовича Лашнюкова, на кафедру був запрошений Володимир Боніфатієвич Антонович (1830–1908) [1, с.24–27; 8; 10; 15; 16; 17; 18], який став фундатором Київської документальної школи істориків, з якої виросла плеяда видатних українських істориків, які заклали наукове підґрунтя всьому кращому, що було створено українською історичною наукою аж до 30-х років ХХ ст. Так поступово упродовж ХІХ століття формувалася школа істориків Університету Св. Володимира [19], речники якої стали фундаторами української історичної освіти і науки, започатковували вивчення, розробку, видання документальної історії України, заклали традиції українського освітянського і наукового простору.

Підсумовуючи, наголосимо, що серед представників школи істориків Університету Св. Володимира одне із найпочесніших місць займає Микола Іванович Костомаров. Саме у стінах Університету Св. Володимира розпочалося становлення Миколи Костомарова як університетського викладача та науковця, було сформовано спрямування всього його життєвого шляху як громадянина, історика та вченого. Київський період професури Микола Костомаров вважав одним із самих світлих і щасливих у своєму житті. Спогади Миколи Костомарова про викладачів, студентів та атмосферу Університету Св. Володимира загалом дозволили відчутти епоху і людей, які в ній жили та глибше зрозуміти людину, причетну до формування школи істориків Університету Св. Володимира ХІХ століття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) [Текст] / Составлен и издан под ред. В.С. Иконникова. – Киев: Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – 860 с.
2. Козачок, Я. В., Горленко О. А. Забуттю не підлягає. Микола Костомаров і Кирило-Мефодіївське товариство [Текст]: монографія / Я. В. Козачок, О. А. Горленко; Національний авіаційний ун-т. – К.: НАУ, 2007. – 80 с. – Бібліогр.: с. 75-78.
3. Костомаров, Микола Іванович (1817-1885). [Текст] Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті / [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. – Київ: Світ Успіху, 2005. – С. 191-192.
4. Костомаров, Н. И. Исторические произведения. Автобиография [Текст] / Микола Костомаров / Сост. и ист.-биограф. очерк В. А. Замлинского; Примеч. И. Л. Бутича. – 2-е изд. – К.: Лыбидь, 1990. – 736 с. («Памятники исторической мысли Украины»).
5. Пінчук, Ю. Вибрані студії з костомаровознавства [Текст] / Ю.А. Пінчук / Ред. колегія: П. Сохань (голова), Д. Бурім, І. Гирич, Я. Калакура, О. Маврін, В. Наулко. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [Текст] / Ю.А. Пінчук. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2012. – 608 с.
6. Пінчук, Ю.А. Костомаров Микола Іванович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2008. - 568 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kostomarov_M
7. Пінчук, Ю.А. М. І. Костомаров у Києві (1844 – 1847 рр.) [Текст] / Ю.А. Пінчук // Український історичний журнал, 1992. – № 5. – С. 3-15.
8. Тарасенко, Ольга. Становлення та розвиток історичної освіти та науки у Київському університеті у 1834–1884 рр. [Текст] / Ольга Тарасенко. – К.: Логос, 1995. – 276 с.
9. Тарасенко, О. О. З історії становлення та розвитку історичної освіти в Київському імператорському університеті Св. Володимира (до 175-річчя від дня заснування) [Текст] / О.О. Тарасенко // Історична думка, № 1(2), 2010. – 59 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/6385/1/O_Tarasenko_IS.pdf
10. Тарасенко, Ольга Олександрівна. Діяльність вчених Університету Св. Володимира в Київській археографічній комісії у 50-х – 80-х роках ХІХ ст. [Текст] / О. О. Тарасенко / Київ у соціокультурному просторі ХІХ – ХХІ століть: національний та європейський контекст. Матеріали Всеукр.науково-практичної конференції. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 67-72.
11. Тарасенко, О. Школа істориків Університету Св. Володимира: штрихи до творчого портрета Василя Федоровича Домбровського / Ольга Тарасенко // ScienceRise. – 2015. – Т. 7, N 1(12). – С. 37-41. – Режим доступу: DOI: 10.15587/2313-8416.2015.47223 <http://journals.urau.ua/sciencerrise/article/view/47223/43667>
12. Тарасенко, Ольга. Викладацька діяльність П. В. Павлова в Університеті Св. Володимира у середині ХІХ ст. [Текст] / О. О. Тарасенко // Література та культура Полісся, 2007. - № 38. - С. 236-248.
13. Тарасенко, Ольга. Формування наукових шкіл істориків в Університеті Св. Володимира: Іван Васильович Лашнюков [Текст] / О. О. Тарасенко // Київські історичні студії. Збірник наукових праць, 2015. - № 1. - С. 108-114.
14. Тарасенко, Ольга. Штрихи до творчого портрета В.С. Іконникова (з нагоди 170-річного ювілею) [Текст] / О. О.Тарасенко // Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ—ХХІ століть: національний та європейський контекст: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 2012. – С. 68-75.
15. Тарасенко, Ольга. Видатний киянин Володимир Антонович (1830-1908) [Текст] / О. О.Тарасенко // Київ і кияни в соціокультурному просторі ХІХ – ХХІ століть: доба Бориса Грінченка. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (22 травня 2013 р.), 2013. - С. 76-84.
16. Тарасенко, Ольга. Володимир Антонович за спогадами Василя Ляскоронського [Текст] / О. О.Тарасенко // Матеріали ХІ Міжнародної наукової інтернет-конференції «Сучасна наука ХХІ століття» (10-12.06.15), Історія. Збірник наукових праць, 2015. – С. 80-92.
17. Тарасенко, Ольга. Професор Володимир Антонович у спогадах учнів [Текст] / О. О.Тарасенко // Гілея: науковий вісник, 2015. – Том 98. – № 7. – С. 99-105.
18. Тарасенко, Ольга. Спогади про В. Б. Антоновича [Текст] / О. О.Тарасенко / Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ—ХХІ століть: європейський цивілізаційний вимір: матер. V щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф., 27 трав. 2015 р., 2015. – С. 205-215.
19. Тарасенко, Ольга. Класична наукова школа істориків Київського університету Св. Володимира у ХІХ ст. [Текст] / Ольга Тарасенко / Історія. Частина І: Тези та повідомлення ІІІ Міжнародного конгресу українців. Міжнародна асоціація українців, Національна академія наук України, 1996. – С. 225-228.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2015

REFERENCES:

1. Byohrafycheskyi slovar professorov y prepodavatelei Unyversyteta Sv. Vladymyra (1834–1884) (Biographical Dictionary of Professors and Teachers of the University of St. Vladimir (1834–1884)). Kiev, 1884, 860 p.
2. *Kozachok, Ya. V., Horlenko, O. A. Zabuttiu ne pidlihaie. Mykola Kostomarov i Kyrylo-Mefodiivske tovarystvo (Not To Be Forgotten. Mykola Kostomarov and Cyril and Methodius Society).* Kyiv, 2007, 80 p.

3. Kostomarov, Mykola Ivanovych (1817-1885). Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka : Nezabutni postati (Kostomarov, Mykola Ivanovych (1817-1885)). Kyiv, 2005, pp.191-192.
4. Kostomarov, N. Y. Ystorycheskye proyzvedeniya. Avtobyohrafiya (Historic works. Autobiography). Kiev, 1990, 736 p.
5. Pinchuk, Yu. Vybrani studii z kostomarovoznavstva (Selected studies of kostomarovnavstva). Kyiv, 2012, 608 p.
6. Pinchuk, Yu.A. Kostomarov Mykola Ivanovych (Kostomarov Mykola Ivanovych). *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Vol.5: Kon-Kiu*. Kyiv, 2008, 568 p. Regime to access: http://www.history.org.ua/?termin=Kostomarov_M
7. Pinchuk, Yu.A. M. I. Kostomarov u Kyievi (1844–1847) (M. I. Kostomarov in Kyiv (1844–1847)). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1992, no. 5, pp. 3-15.
8. Tarasenko, Olha. Stanovlennia ta rozvytok istorychnoi osvity ta nauky u Kyivskomu universyteti u 1834–1884 rr. (Formation and development of historical education and science at Kyiv University in 1834-1884). Kyiv, 1995, 276 p.
9. Tarasenko, O.O. Z istorii stanovlennia ta rozvytku istorychnoi osvity v Kyivskomu imperatorskomu universyteti Sv. Volodymyra (do 175 richchia vid dnia zasnuvannia) (From the history of formation and development of historic education at Kyiv Imperial University by St. Volodymyr (to 175 anniversary of the foundation) // *Istorychna dumka*, no. 1(2), 2010, 59 p. Regime to access: http://elibrary.kubg.edu.ua/6385/1/O_Tarasenko_IS.pdf
10. Tarasenko, Olha Oleksiivna. Diialnist vchenykh Universytetu Sv. Volodymyra v Kyivskii arkheohrafichnii komisii u 50-kh–80-kh rokakh XIX st. (Activity of Scientists of St. Volodymyr University in Kyiv Archeographic Commission in the 50th–80th years of XIX century). *Kyiv u sotsiokulturnomu prostori XIX–XXI stolit: natsionalnyi ta yevropeiskyi kontekst. Materialy Vseukr.naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka*. Kyiv, 2011, pp. 67-72.
11. Tarasenko, O. Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: shtrykhy do tvorchoho portretu Vasylia Fedorovycha Dombrovskoho (St. Volodymyr University historians' scientific school: features to the creative portrait of Vasyli' Fedorovych Dombrovsky). *ScienceRise*. 2015,– Vol.7, no. 1(12), pp. 37-41. Regime to access: DOI : 10.15587/2313-8416.2015.47223. <http://journals.urau.ua/sciencerise/article/view/47223/43667>
12. Tarasenko, Olha. Vyklyadatska diialnist P. V. Pavlova v Universyteti Sv. Volodymyra u seredyni XIX st. (P.V. Pavlov teaching activity at the St. Volodymyr University in the middle of the XIX century). *Literatura ta kultura Polissia*, 2007, no. 38, pp. 236-248.
13. Tarasenko, Olha. Formuvannia naukovykh shkil istorykiv v Universyteti Sv. Volodymyra: Ivan Vasylovych Lashniukov (Formation of historians' scientific schools at St. Volodymyr University: Ivan Vasylovych Lashniukov) // *Kyivski istorychni studii. Zbirnyk naukovykh prats*, 2015, no. 1, pp.108-114.
14. Tarasenko, Olha. Shtrykhy do tvorchoho portreta V.S. Ikonnykova (z nahody 170-richnoho yuvileiu) (Creative Strokes to the portrait of V.S. Ikonnykova (on the occasion of the 170th anniversary)). *Kyiv i kyiany u sotsiokulturnomu prostori XIX-XX stolit: natsionalnyi ta yevropeiskyi kontekst: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf.*, 2012, pp. 68-75.
15. Tarasenko, Olha. Vydatnyi kyianyn Volodymyr Antonovych (1830-1908) (Outstanding Kyivan Volodymyr Antonovych (1830-1908)). Kyiv i kyiany v sotsiokulturnomu prostori XIX - XXI stolit: doba Borysa Hrinchenka. Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (22 travnia 2013 r.), 2013, pp. 76-84.
16. Tarasenko, Olha. Volodymyr Antonovych za spohadamy Vasylia Liaskoronskoho (Volodymyr Antonovych in Vasyli Lyaskoronsky' memories). *Materialy XI Mizhnarodnoi naukovoi internet konferentsii «Suchasna nauka XXI stolittia» (10-12.06.15), Istoriia. Zbirnyk naukovykh prats*, 2015, pp. 80-92.
17. Tarasenko, Olha. Profesor Volodymyr Antonovych u spohadakh uchniv (Professor Volodymyr Antonovych in memories of followers). *Hileia: naukovyi visnyk*, 2015, vol. 98, no. 7, pp. 99-105.
18. Tarasenko, Olha. Spohady pro V.B. Antonovycha (Memories of V.B. Antonovych). *Kyiv i kyiany u sotsiokulturnomu prostori XIX-XX stolit: yevropeiskyi tsyvilizatsiynyi vymir: mater. V shchorich. Vseukr. nauk.-prakt. konf.*, 27 trav. 2015 r., 2015, pp. 205-215.
19. Tarasenko, Olha. Kласична naukova shkola istorykiv Kyivskoho universytetu Sv. Volodymyra (The classical Scientific School of historians of St. Volodymyr University in the XIXth century). *Istoriia. Chastyna I: Tezy ta povidomlennia III Mizhnarodnoho konhresu ukrainistiv. Mizhnarodna asotsiatsiia ukrainistiv, Natsionalna akademiia nauk Ukrainy*, 1996, pp. 225-228.

Тарасенко Ольга Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка
Адреса: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
E-mail: Olghatarasenko@ukr.net

Tarasenko Olga Oleksiyivna – PhD in history, associate professor
Borys Grinchenko Kyiv university
Address: 18/2, Bulvarno-Kudryavska Str., Kyiv, 04053
E-mail: Olghatarasenko@ukr.net